

Учимося навчаючи

Нотатки із семінару

Галина Сазоненко, директор Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, народний учитель України, кандидат педагогічних наук;

Світлана Головчук, завідувач лабораторії змісту та інновацій гуманітарної освіти, м. Київ

Слід зазначити, що успіхи всіх масштабних починань у політиці, економіці та соціальній сфері залежать від рівня розвитку системи освіти. Сучасний науковець, доктор педагогічних наук, професор Н. М. Бібік, зазначає, що «вітчизняна школа лише відшукує шляхи реалізації теоретичних напрацювань. Тому досвід зарубіжних країн, поданий через призму розуміння сучасних запитів педагогічної науки і практичної освіти в Україні, без сумніву, стане помітним явищем і серйозним аргументом для здійснення власних інноваційних розвідок». Тож у даній статті розглядаються і коментуються окремі фрагменти семінару на тему «Системи освіти зарубіжних країн: Німеччини, Франції та Японії», у результаті чого і вносяться пропозиції щодо вдосконалення системи освіти в Україні.

«Навчити не можна, можна навчитися» — це імператив освітньої системи ліцею, який сповідується як учителем, так і учнем. Чому, навчаючи ліцеїстів, ми, учителі, вчимося? Чому ми знову і знову повертаємося до Вчителя? Відповідь одна: акмеологічній школі потрібен педагог нового типу, тобто той, який може вести до успіху своїх вихованців. Сьогодні вчитель не завжди може працювати на рівних з учнями, які черпають знання з численних інформаційних джерел. Тому виділяють чотири варіанти можливої реалізації педагогів. Їх визначив словесник Євген Ільїн: «Посередній учитель викладає, гарний — пояснює, видатний — показує, великий — надихає». Посередність виховує тільки посередність, а гарне пояснення — це лише половина справи, адже знання ще потрібно з інтересом, охоче та цілеспрямовано застосувати.

Виходячи з цього, ми виділили такі *критерії відбору творчих учителів для ліцею*:

- професійна зрілість: наявність власної педагогічної концепції та професійної компетентності, що базується на спеціальній теоретичній підготовці;

- духовна зрілість:

- вільне володіння українською мовою;
- знання національної культури, традицій та народної педагогіки;

- активна науково-методична діяльність;

- особистісна зрілість:
- наявність комунікативних якостей і творчих здібностей;

- емоційна стабільність;

- цілеспрямованість;

- знання вікових особливостей дітей.

Яким же має бути акмеологічний учитель ліцею? Спробуємо скомпонувати відповіді наших учителів, бо у ліцеї працюють як досвідчені педагоги, так і молоді, але з великим бажанням навчатися.

До таких належить **Доненко Людмила Олександрівна**, учитель української літератури, заслужений учитель України, яка переконана, що «урок рідної української літератури сьогодні — це урок, на якому плекаються художні смаки, розвивається емоційна сфера, бо ж наші вихованці долучаються до мистецтва слова — явища майже трансцендентального. В ідеалі такий урок бачиться як свого роду одноактна вистава, яка демонструє співпрацю та співтворчість двох моралістів — письменника та вчителя з однієї сторони і вчителя та учня — з іншої на основі духовного партнерства, суб'єкт-суб'єктних стосунків, міжособистісного спілкування. I тоді у процесі навчання вчитель і учень навчають один одного мистецтву сприйняття художнього твору, формують уміння співпереживати та аналізувати події чи явища життя і тим самим гармонізувати стосунки в соціумі».

Аналізуючи свою педагогічну діяльність, учитель у четвертому поколінні **Черненко Ольга Анатоліївна** зазначає: «Творчість — найкращий спосіб розширити межі. А коли

до творчості додаються азарт і воля, то... запалюються зірки. Я вважаю себе успішним учителем. Та успіх не є головною метою, він є лише результатом правильно організованого життя, в якому знаходиться місце для роботи, творчості, любові, розкриття материнського початку.

А молодий учитель, випускник ліцею, аспірант Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, **Хворостяний Ігор Григорович** додає: «Щасливий той учень, який мав достойних учителів. Я, як випускник ліцею та вчитель української літератури в цьому ж закладі, маю честь працювати разом із такими Майстрами, як народний учитель України Г. С. Сазоненко, заслужені вчителі України Л. О. Доненко та К. М. Бальоха... А робота в унікальному колективі, погодьтесь, — справа не другорядна, бо ж «при майстрах якось легше, вони — як Атланти держать небо на плечах, тому і є висота...».

На думку провідних учених-акмеологів (Н. Кузьміної, В. Максимової, Ю. Гагіна, О. Бодалєва, О. Пожарського та ін.), основними на-прямами розвитку вчителя вважаються зрілість:

- професійна;
- особистісна;
- духовна.

Професійна зрілість — це готовність педагога до інноваційної професійно-педагогічної діяльності. Її складові:

- професійна компетентність як система знань і вмінь педагога;
- педагогічна майстерність як здібність до творчого нестандартного вирішення професійних завдань;
- педагогічна спрямованість професійної діяльності як система домінуючих мотивів щодо роботи в школі.

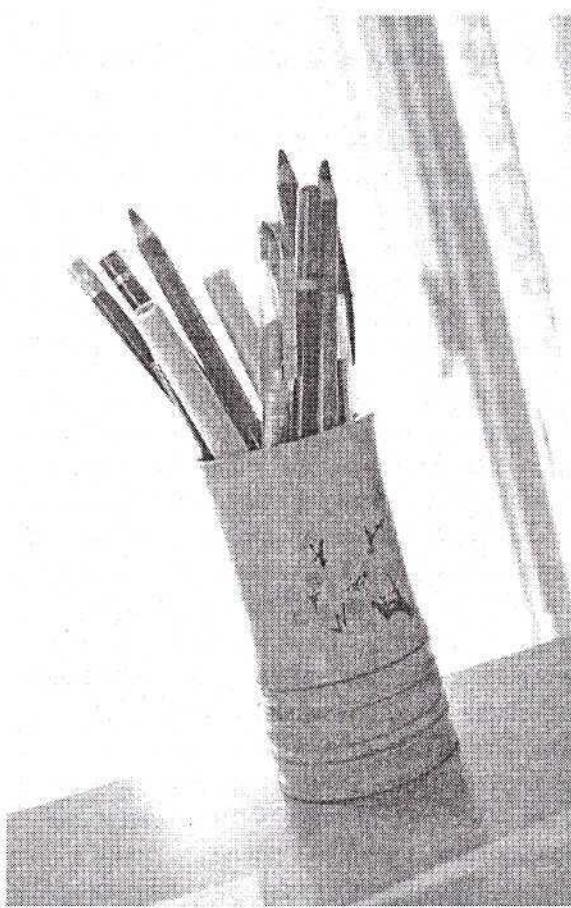
Особистісна зрілість педагога — це самостійність і відповідальність за прийняття життєвих і професійних рішень.

Педагог-акмеолог — це нова якість, яка характеризує здібність учителя визначати перспективи свого саморозвитку в контексті акмеологічних завдань школи та акмеологічну модель педагога, вершиною якої є духовна зрілість.

Духовна зрілість — це життева мудрість педагога, усвідомлення необхідності жити і працювати за принципом «творити добро»; це високий рівень духовного розвитку людини

і моральності; це цілеспрямована робота щодо розвитку духовно-морального потенціалу учнів.

Духовність виражається в моральній та життєвій зрілості, а також у професійній позиції педагога. Саме на перехресті процесів духовного, особистісного і професійного розвитку педагога формується його акмеологічна позиція.

Науково-педагогічна компетентність педагога нового типу повинна забезпечувати професіоналізм, що включає нові види професійної грамотності:

- методологічну;
- предметно-розвиваючу;
- психологічну;
- валеологічну;
- акмеологічну.

Це мають бути спеціалісти з новими професійно-особистісними якостями, які забезпечують творчу самореалізацію індивідуальності педагога.

Наближаючись до європейського освітнього простору, ми зобов'язані, базуючись на власних традиціях та надбаннях, вибудувати

національну стратегію розвитку системи освіти у руслі загальних підходів світової спільноти, які визначаються глобальними трансформаціями в економіці та соціальній сфері. Вирішення цих питань відбувається в різних країнах по-різному залежно від національних особливостей. Сьогодні освіта майже в усіх країн світу є одним із першочергових державних питань. За рішенням Ради ЮНЕСКО оголошено 10-річчя для стійкого розвитку освіти (2004—2014 pp.). У 2005 р. Україна стала однією із 55 країн, які підписали документ ООН «Стратегія освіти для стійкого розвитку».

Усе це спонукає до вдосконалення сучасної системи освіти, яка мала б у даних умовах:

- відповідати потребам особистості, суспільства та держави;
- бути продуктивною;
- забезпечувати індивідуальний та колективний успіх;
- відповідати ідеям гуманізації та демократизації суспільства.

Об'єктивний аналіз зарубіжного досвіду сприятиме більш глибокому осмисленню наших власних проблем, корекції розрахунків і помилок, прийняттю оптимальних рішень та ефективній реалізації всіх потенційних можливостей вітчизняної системи освіти. Сучасні науковці, зокрема Г. С. Єгоров та О. І. Локшина, стверджують, що «зарубіжний досвід не можна механічно переносити на вітчизняний ґрунт, але і поверхове наслідування його є неприпустимим».

Тому в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка налагоджено системну роботу з удосконалення професійної компетентності вчителя та його самоосвіти. Однією з форм такої роботи є *різноманітні семінари*:

- навчальні;
- дослідницькі;
- творчі;
- дискусійні;
- акмеологічні;
- традиційні.

Існують *різноманітні акметехнології*:

- проектна;
- інформаційна;
- моделююча;
- модульно-тьюторська;
- проблемно-пошукова;
- кооперована;

- продуктивного навчання;
- родинного виховання.

Як приклад, наведемо фрагменти семінару з використанням технології кооперованого навчання на тему «Системи освіти зарубіжних країн: Німеччини, Франції та Японії».

Метою семінару був компаративний аналіз освітніх систем цих країн, виявлення «позитивів» та можливостей упровадження їх у сучасну систему освіти України, а також у педагогічну практику ліцеїного життя.

Під час проведення даного семінару було використано технологію кооперованого навчання (таблиця на с. 46), яка базується на принципах:

- *позитивної взаємозалежності*: кожен член групи усвідомлює, що його успіх залежить від інших і є результатом взаємодії;
- *верbalної взаємодії*: члени групи перебувають у тісній близькості один з одним;
- *індивідуальної відповідальності*: оцінювання кожного іншими членами групи;
- *соціальних навичок*: учнів потрібно вчити лідерству і спілкуванню, формувати у них довіру до ближнього та прищеплювати навички вирішення конфліктів;
- *групової обробки результатів*: обговорення членами кооперованих груп питання функціонування групи, тобто наскільки ефективно вона працювала під час розв'язання навчальних завдань.

Уесь педагогічний колектив було поділено на 4 групи, які працювали як кооперовані структури, а саме:

- *група «Смітник»*: кооперована структура, у якій визначалися характеристики концепції у візуальній формі; додатково видавався пластиковий пакет з різними предметами, які слід було використовувати як символи;
- *група «Кути»*: кооперована структура, де педагоги вибирали та обговорювали окремі виміри теми; щоб полегшити діяльність, представники різних аспектів теми розташовувались у визначених кутках кімнати;
- *група «Круглий стіл»*: така кооперована структура розрахована як на малі, так і на великі групи; у ній передаються по колу олівець та аркуш паперу, де записуються ідеї; кожен із членів групи може обрати свій колір;
- *група «Групове дослідження»*: це кооперована структура, де вчителі самостійно обирають зміст, форми чи ролі, збирають інформацію

Таблиця

Основи кооперованого навчання

Види завдань	Педагогічні основи	Психологічні основи
Зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> • Постановка загальних цілей групової роботи; • організація навчального простору; • формування навчальних груп; • знайомство з правилами навчальної співпраці; • вироблення системи оцінок, що закріплює інтерактивні вміння та навички учнів 	<ul style="list-style-type: none"> • Формування мотиваційної готовності учнів до міжособистісної взаємодії; • прийняття учнями моральних норм і правил спільної діяльності; • розвиток загальногрупової рефлексії; • формування групової єдності
Внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> • Формування готовності до інтерактивного навчання; • формування навичок взаємодії у навчально-виховних ситуаціях; • оптимізація системи оцінки процесу і результату спільної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • Особистісна готовність до роботи у групі; • усвідомлення школярем прав і обов'язків члена групи; • формування навичок міжособистісної взаємодії

та аналізують її, дають оцінку даним, роблять висновки та презентують свої пропозиції.

Троє вчителів-доповідачів показали **мультимедійну презентацію** систем освіти Німеччини, Франції та Японії за схемою:

- філософія освіти;
- управління та фінансування;
- «родзинки освітніх систем».

До складу творчої групи, очолюваної директором ліцею, входили молоді вчителі, зокрема:

- Н. В. Вязьмітінова, учитель англійської мови;
- С. Ю. Головчук, педагог-куратор, аспірант Чернігівського педагогічного університету імені Тараса Шевченка;
- Н. П. Корх, учитель німецької мови.

Відповідно до цього, педагогам, які розділилися на 4 групи, було запропоновано такі завдання:

- Завдання для групи «Смітник». Знайдіть спільні риси систем освіти зарубіжних країн та України.
- Завдання для групи «Кути». Знайдіть відмінні риси систем освіти зарубіжних країн та України.
- Завдання для групи «Круглий стіл». Що Ви запровадили б у сучасну систему освіти в Україні, враховуючи досвід зарубіжних країн?

• Завдання для групи «Групове дослідження». Які позитивні моменти Ви втілили б у систему освіти Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, використовуючи освітні системи Японії, Німеччини та Франції?

Конструктивними, на нашу думку, були такі пропозиції колег:

1. Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів:

- по-перше, відокремити основну (а може, й початкову) школу від старшої;
- по-друге, «зробити» справжніми гімназії (без початкової школи) та ліцеї (без основної школи);
- по-третє, змінити структуру 12-річної школи:
  - 1-й клас (6 років) — дитсадок;
  - 2—5-ті класи — початкова школа;
  - 6—9-ті класи — основна школа;
  - 10—12-ті класи (17—18 років) — старша профільна школа.

Супільна роль профільних ліцеїв має полягати в тому, щоб через селекцію випускників основної школи освіту для старшокласників зробити різною. Тому є необхідність розробити Положення про ліцей, гімназію, колегіум (для АПН та МОН України).

2. Друга пропозиція логічно витікає з першою: **необхідно створити умови щодо вибору профільної освітньої траєкторії для кожного старшокласника.**

Як відомо, у старшій школі України вивчається 14—16 навчальних дисциплін, на які протягом тижня відводиться 1—2 години у той час, як у країнах Європи є лише 6—8 обов'язкових предметів, але на кожен із них виділяється по 4—8 тижневих годин. А потім старшокласники самостійно обирають ряд предметів для вивчення. Таким чином, захищено певний ступінь свободи вибору.

Нам радять розв'язувати ці проблеми через варіативну складову навчальних планів. Не потрібно створювати український велосипед, бо,

як писав Великий Геній українського духу, «...і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь...»!

3. Будь-яка освіта повинна мати своє «національне обличчя», яке визначається ментальністю та національною ідентичністю.

Головним змістом української освіти має стати вивчення історії, культури та життєвого досвіду рідного народу, що забезпечить найбільш суттєву для кожної особистості етнічну й культурну ідентифікацію, дозволить людині відкрити для себе свою справжню природу, духовність, автентичний досвід буття і, можливо, подальшу долю. Тож певні традиції, обряди, звичаї, а також історичні події, долі геройів та цінності етнонаціональної культури потрібно вивчати не відсторонено, а включаючи безпосередньо в життєдіяльність особистості!

Тільки тоді історична пам'ять збереже і зможе передати прийдешнім поколінням не тільки доброчинність предків, а й сучасні права та обов'язки (ідеється про визначальну роль народної педагогіки). А поряд із цим стоять творення (проектування) глибокодуховного, естетичного та культуротворчого простору, простору життєвого самовизначення. Тому слід досягнути глибинні корені української Родини та згармонізувати стосунки «учитель—учень», «учитель—батьки» та «учень—учень», оскільки в ієрархії людських цінностей найвищою є цінність особистості.

4. Необхідна автономія навчального закладу, що передбачає не лише фінансову самостійність, а й організацію продуктивної навчально-виховної діяльності, спрямованої на досягнення результату, та відповідальність за якість освіти. Поєднана із принципами звітності та відповідальності автономія як фінансова, так і освітня (навчальна й виховна) є необхідною умовою для ефективної роботи та подальшого розвитку навчальних закладів України.

5. Необхідність системного використання інформаційних технологій у сучасній системі освіти.

Значний прогрес у досягненні високотехнологічного рівня, який можна було б назвати відповідним до епохи інформаційних технологій, дозволяє впровадити зміни й у навчальному процесі з метою дистанційного навчання та ширшого використання досягнень комп'ютерної техніки, зокрема електронних підручників (посібників) тощо.

6. Необхідним для визначення ролі освіти утворенні громадянського суспільства в Україні є розробка такої моделі громадсько-державного управління, що передбачає:

- збільшення складової громадського впливу, зокрема батьківської громади та громадських інституцій тощо, на пріоритетність освіти в суспільстві;
- рівність доступу до якісної освіти;
- вплив на стабільний розвиток держави.

Саме на перехресті процесів духовного, особистісного і професійного розвитку педагога формується його акмеологічна позиція

Отже, освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Натомість стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави. Тому врахування та впровадження позитивних компонентів освіти зарубіжних країн дасть можливість Україні інтегруватися в європейський (світовий) освітній простір.

Література

1. Енциклопедія освіти: Довідково-аналітичне видання / За ред. В. Г. Кременя. — К.: Юріком Інтер, 2008. — 1040 с.
2. Образовательное законодательство и образовательные системы зарубежных стран / Под. ред. А. Н. Козырина. — М.: Академия, 2007.
3. Перспективні освітні технології / За ред. Г. С. Сазоненко — К.: Гопак, 2000. — 560 с.
4. Сазонеко Г. С. Педагогічні технології / Упоряд.: Г. Мальченко, Т. Вороненко. — К.: Шк. світ, 2009. — 128 с.
5. Сазоненко Г. С. Освіта майбутнього: Наук.-метод. посіб. — Х.: Основа, 2008. — 368 с.
6. Сазоненко Г. С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею). — К.: Гностис, 2004. — 684 с.
7. Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / За ред. О. І. Локшиної. — К.: СПД Богданова А. М., 2006. — 232 с.